

OD (NE)TOLERANCIJE DO DIJALOGA I ZAJEDNIŠTVA

Branko JOZIĆ
Književni krug Split – Marulianum, Split
Vine MIHALJEVIĆ, Stipe TADIĆ
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

UDK: 172.3
261.7
316.644:282>(497.5)

Prethodno priopćenje

Primljeno: 20. 11. 2004.

Dijalektika između identiteta i drugosti postaje trajnom dinamičkom sukoba i zbližavanja, netolerancije i suživota. U naše vrijeme doseg i intenzitet globalizacije snažno vodi međusobnom srastanju dijelova svijeta u jednu cjelinu. Međutim, istodobno potencira krhkost partikularnih identiteta, pa i svijeta u cjelini, i stoga generira nove napetosti i sukobe. Proces globalizacije i razvijanje tolerancije davno su započeli te tako pojmove jednakosti, bratstva i sestrinstva, slobode, pravde, snošljivosti i međusobne upućenosti prema zajedništvu nalazimo još u antici. U posljednje se vrijeme sve više razvija osjetljivost prema drugosti i sve su intenzivniji napori u prevladavanju uskogrudnosti duha i mahnite agresivnosti. Naime, istinski govor o toleranciji, odnosno o dijalogu, konvergira prema govoru o ljubavi, jer je smisao vlastite slobode da se preobrazu u ljubav koja rađa prijateljstvo. Dobiveni rezultati, koji su osobna mišljenja pripadnika laičkih crkvenih pokreta o (ne)slaganju s istinitosti tvrdnji koje govore o tome čine li kršćanske sekte i novi religijski pokreti čovjeka sretnim, iscjeljuju li čovjeka potpuno, usmjeravaju li čovjeka prema krivom spasenju, pomažu li čovjeku otkriti smisao života, ispiru li ljudima mozak, ostvaruju li samo ekonomsku dobit i varaju li ljude, kao i rezultati koji predstavljaju stavove ispitanika o odnosu njihova pokreta prema kršćanskim sektama i novim religijskim pokretima, pokazuju da – i na razini laičkoga crkvenog pokreta i na individualnoj razini ispitanika – postoji zamjetno veća otvorenost i poštivanje novih religijskih pokreta od otvorenosti i poštivanja sekta kršćanske provenijencije.

Branko Jozić, Književni krug Split – Marulianum,
Ispod ure 3/1, 21000 Split, Hrvatska.
E-mail: Branko.Jozic@public.carnet.hr

UVOD

Identitet, drugost i raznolikost zadanosti su čovjekova života u kojima se odvija život pojedinaca i društava. Taj život često obilježuje napetost koja s vremena na vrijeme prelazi u međusobne optužbe i otvorene sukobe. Naime, dijalektika između identiteta i drugosti prati čovjekovu povijest od početka društvenoga življenja. Ta dijalektika postaje trajnom dinamičkom sukoba i zbližavanja, netolerancije i suživota. Tako su ne-razumijevanja, napetosti i sukobi među generacijama i spolovima, između pojedinaca i institucija, između rasa, naroda, država i religija trajno obilježje postojanja koje je ljudskom bičovanju priskrbilo nemalu štetu i stradanja.

U pravilu sve pojave netolerancije zaogrću se plaštem viših vrednota i ciljeva, svemu se nalazi teorijsko obrazloženje koje vlastiti identitet učvršćuje, čini ga monolitnim, nerijetko baš suprotstavljenim. Identitet je naime "istovjetnost sa sobom, (z)bivanje istosti (*idem*) bića (*ens*) sebi i svojoj biti (*essentia*), tj. jednakosti onomu po čemu nešto ili netko jest; odnosno odgovor na pitanje: tko smo i po čemu smo to što jesmo, kamo ili komu individualno ili kolektivno pripadamo, odakle dolazimo, kamo idemo" (Skledar, 1996., 297). Identitet ima središnju ulogu u procesu socijalizacije (Mette, Steinkamp, 1983., 36), odnosno identitet je "temeljac cjelokupnog ljudskog razvoja" (Wunibald, 1990., 254). Posebice je važno određivanje identiteta pojedinca, obitelji, društva ili naroda u raznim integracijskim procesima (usp. Balaban, ur., 2003.).

Integralizmi kao kulturni ili religijski sustavi trajno nametaju, pa čak i opravdavaju, inače neprihvatljive stavove i postupke. U tu su svrhu i instrumentalizirane religije znale, na žalost imati neprimjerenu ulogu. Jer upravo se na skolskom području religije, a posebno one koja pretendira na to da posjeduje objavu, gotovo nužno upada u razne oblike netolerancije. Naime, postoji sukob između uvjerenja o posjedovanju apsolutne istine dobivene objavom i načela tolerancije: sadržaj objave ne daje samo savršenu sigurnost glede religijske spoznaje nego ima i odlučujuće značenje za pojedinca i za čitavu zajednicu. Njezino prihvaćanje ili odbijanje može biti jednako izboru između spasenja i propasti – to i u ovostranosti i u onostranosti. Odavde nije velik korak do načela isključivosti *extra ecclesiam nulla salus* (neovisno o kojoj je religiji riječ) i potrebe za "misionarskim" djelovanjem (usp. Jozić, 1995.).

No usporedno s naporima kojima je cilj homogenizirati vlastite redove i osnažiti "frontu" prema drugima, uvijek se javljaju i razmišljanja koja isključivost i nesnošljivost dovode u pitanje. Štoviše, nerijetko se ne samo relativizira vlastito polazište i motivacija nego se poziva na šire gledanje i upoznavanje drugih / drukčijih. Ovdje treba istaknuti da se upravo u ozračju vjerskih

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 3 (77),
STR. 545-564

JOZIĆ, B., MIHALJEVIĆ, V.,
TADIĆ, S.:
OD (NE)TOLERANCIJE...

sukoba aktualizira pitanje tolerancije. I upravo je netolerancija znak duhovnoga siromaštva i nespo-sobnosti / nespremnosti nositi se s nečim novim / drukčijim, što se ne može svrstati u pouzdano staro značenjsko obzorje. Ona je prije svega psihička nesposobnost, ali i nespremnost da se podnosi drukčijost (usp. Zulehner, Polak, 2002.-2003., 61-71). S jedne strane ona je pokazatelj vlastite nesigurnosti i nesamo-dostatnosti, a s druge čežnje za apsolutnim.

TEORIJSKI OKVIR

U naše vrijeme doseg i intenzitet globalizacije snažno vodi međusobnom srastanju dijelova svijeta u jednu cjelinu. Među-tim, istodobno potencira krhkost partikularnih identiteta, pa i svijeta u cjelini, i stoga generira nove napetosti i sukobe. O-datle u zadnje vrijeme i sve intenzivniji napor u traženju lijeka uskogrudnosti duha i mahnitog agresivnosti: u tom je smislu Generalna skupština UN-a 1995. godinu proglasila "Godinom tolerancije", a iste godine 28. generalna sjednica UNESCO-a donosi "Izjavu o načelima tolerancije", u kojoj se tolerancija određuje kao "poštivanje, prihvaćanje i priznavanje kultura našega svijeta, naših izražajnih oblika i načina oblikovanja naše ljudske biti u svem njihovom bogatstvu i mnogostrukosti" (Lu-jić, 2002./2003., 52). Potkraj 1994. započinje i kampanja Vijeća Europe protiv rasizma i netolerancije pod geslom "svi različiti – svi jednaki". Sve učestaliji znanstveni / stručni simpoziji i publikacije ističu toleranciju kao *conditio sine qua non* i konstituens svakoga doista ljudskog zajedništva, a to znači i mir-na suživota u različitosti (Bori, ur., 1996.; Grubišić, Zrinščak, 1999.).

S jedne strane ohrabruje činjenica da se silnom energijom izlaže i obrazlaže temeljna jednakost i dostojanstvo svih ljudi te posvješćuje potreba zajedništva. S druge pak strane potreba takva govora krajnje je zabrinjavajuća ako pokazuje da s obzirom na ta pitanja koja bitno zadiru u *humanitas* ni-smo daleko odmakli. Naime, još u razdobljima kad su staleške nejednakosti bile općeprihvaćane kao nešto normalno, zatje-ćemo i ideje koje relativiziraju prihvaćene paradigme nejednakosti. Pojmovi jednakosti, bratstva, slobode, pravde, sno-šljivosti i međusobne upućenosti prema zajedništvu nisu izna-šašća modernoga vremena. Nalazimo ih još u antici, primje-rice, car filozof Marko Aurelije napisao: "Sve... tvori jednu or-gansku cjelinu ... jedan je Bog koji sve prožima, jedna supstancija, jedan zakon, jedan logos zajednički svim razumskim bićima, jedna istina. Jedno će dakle biti i savršenstvo svim bićima kojima je zajedničko podrijetlo i koja imaju udjela na istom logosu" (Samomu sebi 7, 9; usp. Ef 4, 4-6). O zajed-ničkom logosu, koji u svemu djeluje, slično piše i Arat (Pojava, 5). Ideju o jednakosti crkveni oci prihvaćaju i

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 3 (77),
STR. 545-564

JOZIĆ, B., MIHALJEVIĆ, V.,
TADIĆ, S.:
OD (NE)TOLERANCIJE...

osnažuju biblijskom objavom kako su svi ljudi stvoreni na sliku Božju, braća (usp. Huizinga, 1991., 56). Nama danas izgleda gotovo nevjerojatno da su u svijetu općeprihvaćene društvene diferencijacije mogle nastati i izraziti misli koje ni danas nisu ukorijenjene ni na razini mentaliteta, a poglavito ne u praksi. Naime, u Senekinu pismu prijatelju čitamo: "Obradovalo me kad sam saznao da se prijateljski odnosiš prema svojim robovima... Ro-bovi su, da, ali i ljudi; robovi su, da, ali i sustanari; robovi su, da, ali ponizni prijatelji; robovi su, da, ali i naši sudrugovi u ropstvu... Prema svome podređenom odnosi se tako kako bi želio da se tvoj nadređeni odnosi prema tebi" (Seneca, *Epistola*, 47, 1; 11; usp. Mt 7, 12).

Egalitarističko načelo gdje su, premda različiti, ljudi ipak viđeni kao udovi jednoga tijela osnažuje i misao o srodnosti / sličnosti čovjeka s Bogom. "Njegov smo rod", pisao je Arat, "pa se svi smrtnici s pravom obraćaju tebi [Zeusu], jer ti si nas ro-dio i tako baštinimo sliku Božju". I Dion iz Pruse govori o srodnosti bogova s ljudima – "i Grcima i barbarima". Na tom je tragu i Kleantov izraz: "Bog ti je blizu, s tobom je, u tebi je", kao i Senekino podsjećanje: "Znaj, Lucilije: u nama boravi božanski duh" (Arat, *Pojave* 5; Dion, *Orationes*, 12, 27; Kleant, *Himan Zeusu*; Seneca, *Epistolae*, 41, 2). S obzirom na ne/toleranciju amblematična je misao rimskoga senatora i oratora s kraja 4. st. Q. Aurelija Simaha: "Motrimo iste zvijezde, isto je nebo nad nama, jedan je svemir što nas okružuje: zar je važno kojim učenjem svatko od nas traži istinu? Do tako uzvišene tajne ne stiže se samo jednim putem – *Non uno itinere potest perveniri ad tam grande secretum*" (*Relationes* III, 10; usp. Bori, ur., 1996., 41).

Takvi uvidi imaju brojne usporednice u biblijskim knjigama, počevši od pregnantnoga biblijskog opisa čovjekova po-stanka: "I reče Bog: 'Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična...' Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori" (Post 1, 26-27). Biblijska tradicija, koja je cjelokupnoj zapadnoj kulturi utisnula snažan pečat, unatoč ponosnom i-sticanju vlastita izabranja u Starom zavjetu, samom idejom o čovjekovoj bogolikosti općenito brani temeljno dostojanstvo i jednakost ljudi. Novozavjetna će poruka o Božjem žrtvova-nju vlastita Sina za spasenje svijetu (usp. Rim 8, 32), Isusovim radikalnim mijenjanjem poimanja bližnjega (usp. Lk 10, 29-37) i uvjetovanjem odnosa s Bogom upravo odnosom prema bližnjemu (usp. Mt 5, 24) tu temeljnu jednakost radikalno osna-žiti i isticati kako je Bogu "mio u svakom narodu onaj koji ga priznaje i čini što je pravedno" (Dj 10, 35).

U Evandjelju drugi je onaj koga zajednica vjernika čeka, koji je pozvan biti sinom Boga na nebesima. Prema tome, on je predmet nade da će ga se jednoga dana moći zagrliti. Dok postoji to eshatološko iščekivanje, nema potrebe misliti na nje-govo

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 3 (77),
STR. 545-564

JOZIĆ, B., MIHALJEVIĆ, V.,
TADIĆ, S.:
OD (NE)TOLERANCIJE...

obraćenje kao na nešto što treba izvršiti. Međutim, kad se s eshatološke razine prijeđe na povijesnu razinu, drugi po-staje "poganin", on postaje prototip "drugoga", čija drugost na-meće određenu zadaću: tko tu drugost uoči, osjeća odgo-vornost da je ukloni. Na kršćansko vehementno izvršavanje te misije iz pogan-skog su svijeta uslijedili vapaji za tolerancijom. Osim spomenu-toga Simaha, primjerice, i gramatičar Ma-ksim iz Madaurosa pišući Augustinu (388.-391.) izražava želju da svi smrtnici mognu častiti zajedničkog Oca, svatko na svoj način. Slične je apele upućivao i Amian Marcelin.

Proces globalizacije i razvijanje tolerancije davno su za-počeli. U tim procesima značajan je primjer upravo Rimsko Carstvo. Unatoč uozbiljenim proturječnim tendencijama u povi-jesti, snažan poticaj tim procesima dalo je posebice samo kršćanstvo, koje čitavu ljudsku zajednicu (*ekumene*) okuplja u jednu obitelj. Zato se povijest tolerancije može čitati i kao "kršćanski događaj", kao svojevrsan zaokret gdje nema više: "Židov – Grk; nema više: rob – slobodnjak; nema više: muško – žensko! Svi ste vi Jedan u Kristu Isusu!" (Gal 3, 28). Imajući na umu vjekovno iskustvo, pa i vlastite zablude, Katolička je crkva u naše vrijeme uzvišenim autoritetom Drugoga vati-kanskog sabo-ra ponovno dala snažan poticaj suzbijanju na-pasti integralizma i razvijanju duha tolerancije, poštivanja i dijaloga – ekumenskog, među različitim kršćanskim crkvama, kao i dijaloga kršćana s nekršćanima.

Posebice dokumentima *Gaudium et spes*, *Ad gentes*, *Nostra aetate*, *Unitatis redintegratio*, *Apostolicam actuositatem*, *Orientalium ecclesiarum* kršćani katolici pozvani su da riječju i djelom gaje iskren dijalog s drugim vjerama (pa i s nevjernicima), kul-turama i uopće sa svijetom, u međusobnom poštivanju ra-znolikosti i u ljubavi. Pri tome se i kod drugih priznaje očitovanje Božjih putova (*Dei Verbum*, 14) te prisutnost sjemenja Riječi i bogatstva dana od Boga (*Ad gentes* 11). "Katolička cr-kva ne odbacuje ništa što u tim [drugim] religijama ima istinita i sveta"... one "nerijetko odražavaju zraku one Istine što prosvjetljuje sve ljude" (*Nostra aetate*, 2). Štoviše, papa Ivan Pavao II. molio je oprostjenje i za sva stradanja počinjena u-ime integralističkih težnja Katoličke crkve (*Accatoli*, 2000.).

No u teorijskim su se promišljanjima, počevši od Spinoze i Lockeja, pokazivale zamke i proturječja tolerancije, opasnost od doktrinarnoga i etičkog relativizma. Pokazuje se, naime, činjenica da neograničena tolerancija zapravo ide u prilog ja-kima, a na štetu slabijih. Stoga se ističe da kao što se sloboda može poštivati samo do praga slobode drugoga, tako i tole-rancija mora imati granice kao i netolerancija. Pod izrazom netolerancija razumije-vaju se naponi i manipulacije kojima je cilj promjena "drugoga" za njegovo dobro ili za dobro dru-štva. Manipulacijsko nasilje u

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 3 (77),
STR. 545-564

JOZIĆ, B., MIHALJEVIĆ, V.,
TADIĆ, S.:
OD (NE)TOLERANCIJE...

duhovnoj autonomiji drugoga vidi kao "problem" koji valja riješiti. Odatle "misionarsko" dje-lovanje kojem je cilj drugoga / druge obratiti i prilagoditi bilo represivnim zahvatima, bilo pod krinkom ljubavi putem do-bročinstva i pouke. U tom se smislu govori o terapijskoj neto-leranciji, u kojoj je naglašena težnja za savezništvom s vlasti-tom žrtvom.

Isticanje jednakosti, suzbijanje ksenofobije i zagovaranje tolerancije – podnošenja drugih i drukčijih, makar bilo isključeno misijsko djelovanje i svaki prozelitizam, još uvijek ostavlja mnoge aporije. Za miran i skladan – a pogotovo za savršeniji i kvalitetniji – suživot, tolerancija nije ni približno do-voljna. Uostalom, za neke ona je samo "podnošenje moćnih koji, da bi se osjećali dobrima, odbacuju osvetu". Ona ne vodi do integracije i zajedništva ljudi, nego stvara stanje podnošljivosti u kojem, htjeli ili ne, ostaje živa želja "drugoga – drukčijega" dovesti "na pravi put", učiniti po svojoj mjeri, na svoju sliku, asimilirati ga (Trimarchi, Papeschi, 1996.).

Stoga su i u promišljanjima i u praksi potrebni novi po-maci. Doduše, i to je već primijećeno, pa se sam pojam tolerancije rasteže do nejasnoće i proturječja. Osim što se toleranciju definira kao snošljivost – podnošenje drukčijih, pa i su-protnih, shvaćanja i čina, naglašava se da to ipak bude "između njihova prihvaćanja i suzbijanja, ili pak ignorancije i ravno-dušnosti" (usp. Skledar, 1996., 300). U drugim se slučajevima govori o "pasivnoj" i "aktivnoj" te "angažiranoj" toleranciji (usp. Babić, 2002.-2003., 7; Zulehner, Polak, 2002.-2003., 55). Valjalo bi ipak ostati pri izvornom pasivnom značenju izraza (podnošenje, trpljenje). Riječ je, naime, o području između prihvaćanja i suzbijanja, koje je teško odrediti, ili pak o ignoranciji i ravno-dušnosti "drugosti", odnosno o području "aktivne, an-gažirane tolerancije", koje valja smještati u kontekst nužne otvorenosti, ekumenizma i dijaloga, odnosno u kontekst kreposti kršćanske ljubav.

Tolerancija je temelj mira i ključ dobre budućnosti bez koje čovječanstvo ne može preživjeti. No bez dijaloga, otvorenosti prema drugome na osobnoj i zajedničkoj razini, čovjek ni čovječanstvo – makar opstojali – ne mogu istinski živjeti. Tolerancija se treba razvijati u dijaloški stav, gdje se dijalog shvaća kao mjesto susreta, kao mogućnost spoznaje i rasta (vlastitoga i drugih bića), ne isključujući napetost različitosti. Uostalom, odnos među ljudima dinamično je energetska polje u kojem se interaktivno pletu složene niti. Ako se želi prevladati stanje u kojem što više govorimo sve se manje razumijemo (Katunarić, 1996., 5-6) ili gdje svatko laže svome bližnjemu... (Ps 12, 3), nužno je hrabro suočavanje s vlastitom ne-s(a)vršenošću i iskreno priznanje potrebe drugoga, i to drukčijega (ja trebam drugoga i

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 3 (77),
STR. 545-564

JOZIĆ, B., MIHALJEVIĆ, V.,
TADIĆ, S.:
OD (NE)TOLERANCIJE...

potreban sam drugomu). To pod-razumijeva odvažnost biti ono što jesi, a ne ono što drugi o-čekuju, te to isto dopustiti i drugima. Nadalje, za autentičan je dijalog potrebna empatija, uživljanje u osobnost i položaj drugoga, uzimanje u obzir njegova motrišta te osluškivanje – iščitavanje poruka i značenja iz perspektive drugoga (usp. Bra-tanić, 2000., 1136). Ukratko, dijalog pretpostavlja brigu za dru-goga i za odnos koji se s drugim razvija. On "potiče duhovni rast, istinski humanizam ili rast čovjeka s obzirom na temeljne odrednice njegove biti: individualnost, društvenost, imanentnost, transcendenciju" (Grmič, 1996., 3). On također pretpostavlja razlike, pa i suprotnosti uz otvorenost istini, jer se ne posjeduje apsolutna istina i jer je u biti ljudske spoznaje nesavršenost i nepotpunost. To vrijedi i za područje religije: Bog ne pripada samo meni. Tko to "zna", "vidi" da i drugi u svojoj drukčijosti stanuje u neshvatljivoj tajni Božjoj (usp. Zu-lehner, Polak, 2002.-2003., 73). "Stoga putovi prema istini mo-gu biti različiti [Simah, usp. gore], tj. po vlastitom slobodnom, ali i odgovornom izboru i uvjerenju. Taj pluralizam, vlastitost, slobodu i dostojanstvo valja uvažavati, s napomenom da se razlike i suprotnosti u dijalogu, naravno, *eo ipso* ne niveliraju, već su i dijalektički očuvane i prevladane" (Skledar, 1996., 304).

METODOLOGIJSKE NAPOMENE

Upravo u navedenom svjetlu treba promatrati neke rezultate anketnog istraživanja o pripadnicima laičkih crkvenih pokreta koji se odnose na toleranciju. Naime, u istraživanju se po-šlo od pretpostavke da je svim ispitanicima jasno što su kršćanske sekte, a što novi religijski pokreti. U pitanjima, naime, dijelom je i izričito navedeno da je riječ o sektama unutar kršćanstva i o novim religijskim pokretima nekršćanske provenijencije. Pitanja koja govore o mišljenju anketiranih ispitanika kako oni shvaćaju odnos njihova pokreta prema sektama i novim religijskim pokretima u odnosu na spol, dob i mjesto rođenja ispitanika, kao i pitanja koja govore o osobnim stavovima ispitanika o tome čine li kršćanske sekte i novi religijski pokreti čovjeka sretnim, iscjeljuju li čovjeka potpuno, u-smjeravaju li čovjeka prema krivom spasenju, pomažu li čovjeku otkriti smisao života, ispiru li ljudima mozak, ostvaruju li samo ekonomsku dobit i varaju li ljude, ekstrahirana su iz šireg istraživanja o novim laičkim eklezijalnim pokretima u Hrvatskoj, koje je provedeno 2001. godine na Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar u Zagrebu. Tim su istraživanjem obuhvaćene sljedeće selektivne skupine u Katoličkoj crkvi: "Zajednica Molitva i Riječ" (MiR), Djelo Marijino (Pokret fokolara), Zajednica bračnih susreta, Mali tečaj (Kursiljo), Franjevačka mladež (FRAMA), Franjevački svjetovni red, Neokate-kumenski put, Karizmatski pokret.

DEMOGRAFSKA OBILJEŽJA ISPITANIKA I ODNOS NJIHOVA POKRETA PREMA SEKTAMA I NOVIM RELIGIJSKIM POKRETIMA

Zbog izvanredne važnosti religijske tolerantnosti i nužnosti ekumenskoga i dijaloškoga raspoloženja, smatramo da je u tom pogledu odnos anketiranih pripadnika crkvenih laičkih pokreta prema sektama unutar kršćanstva i novim religijskim pokretima vrlo važan. U objavljenim tekstovima do sada se govorilo općenito o odnosu pojedinih crkvenih pokreta prema sektama unutar kršćanstva i novim religijskim pokretima onako kako ga percipiraju pojedini pripadnici crkvenih pokreta. Dobiveni rezultati pokazuju, prema mišljenju ispitanika, da je pokret isključiviji prema sektama, a znatno manje prema religijskim pokretima neovisno o njihovim sociodemografskim obilježjima (Tadić, Mihaljević, 2004.). Potom je u drugom radu bilo riječi o kršćanskom pamćenju s obzirom na spol, dob i stupanj obrazovanja ispitanika i njihovim stavovima prema onima koji im čine zlo, prema ljudima koji ne vjeruju i prema njihovim mišljenjima o tome bi li za bračnoga partnera izabrali osobu koja nije vjernik, a u drugom im odgovara. Dobiveni rezultati pokazuju da religiozno pamćenje pripadnika laičkih crkvenih pokreta obilježuje njihovu vjeroničku praksu i determinira njihovo vjeroničko ponašanje prema drugima i drukčijima, pa i onima koji im čine zlo. Religijsko-religiozno iskustvo transferirano u njihovo pamćenje omogućuje ih da s jedne strane, zaborave zlo i oslobađa ih od zlopamćenja, a s druge strane čini ih otvorenima prema drugim i drukčijim religijskim opredjeljenjima i svjetonazorima (Mihaljević, Tadić, 2004.). Kako bi se dobila cjelovitija slika, u ovom radu biti će riječi o (ne)postojanju razlike u odgovorima ispitanika o odnosu pokreta prema sektama i drugim religijskim pokretima s obzirom na demografska obilježja ispitanika (spol, dob, mjesto rođenja). Potom se istražuje osobno slaganje, odnosno neslaganje, ispitanika s pojedinim tvrdnjama koje se odnose na kršćanske sekte i na nove religijske pokrete koji nisu kršćanske provenijencije. Iz tih se odgovora, naime, može vidjeti njihova (ne)raspoloženost prema drugima i drukčijima ili pak samodostatna zatvorenost u vlastitom djelokrugu istomišljenika. Na koji način ispitanik percipira odnos svoga pokreta prema kršćanskim sektama i novim religijskim pokretima mjerilo se vrijednostima: uvažavajući, ravnodušan, neuvažavajući i isključujući, a slaganje ispitanika s tvrdnjama mjeri se sa "da", "ne", "i da i ne" i "ne mogu procijeniti".

Poznato je, naime, da i sociodemografska obilježja, kao što su, primjerice, spolna pripadnost i životna dob, uvelike determiniraju odnos pripadnika prema sektama i novim religijskim pokretima. Zbog toga su u ovom radu upravo ta sociodemografska obilježja ukrižavana s pitanjima o odnosu njihova pokreta,

kako ga oni procjenjuju, prema kršćanskim sektama i novim religijskim pokretima.

Spol ispitanika		Uvažavajući	Ravnodušan	Neuvažavajući	Isključujući
Muški	%	15,96	23,94	32,98	27,13
Ženski	%	9,40	21,32	34,80	34,48

$\chi^2=6,786$, $df=3$, $p>0,05$

● **TABLICA 1**
Spol ispitanika i odnos njihova pokreta prema sektama

Rezultati prikazani u Tablici 1 pokazuju da je glede spol-ne pripadnosti vidljivo kako žene više od muškaraca izražavaju mišljenje da u njihovu pokretu prema sektama i novim religijskim pokretima prevladava isključiv i neuvažavajući stav. S druge strane, više muškaraca nego žena smatra da u njihovom pokretu vlada uvažavajući, odnosno ravnodušan, stav prema sektama. Neočekivan je relativno visok postotak, prema mišljenju anketiranih ispitanika, da njihov pokret ima isključiv stav prema kršćanskim sektama, a u zastupanju takva mišljenja ističe se više žena negoli muškaraca. U mišljenjima o-vih dviju kategorija nema statistički značajne razlike.

Spol ispitanika		Uvažavajući	Ravnodušan	Neuvažavajući	Isključujući
Muško	%	37,78	19,44	25,56	17,22
Žensko	%	36,66	17,68	26,05	19,61

$\chi^2=0,590$, $df=3$, $p>0,05$

● **TABLICA 2**
Spol ispitanika i odnos njihova pokreta prema novim religijskim pokretima

Dobiveni rezultati pokazuju da je postotak uvažavajućih odgovora – i kod muškaraca i kod žena – gotovo za trećinu veći negoli u odnosu pokreta prema kršćanskim sektama. I ovdje, glede spolne pripadnosti, žene u nešto većem postotku od muškaraca izražavaju mišljenje da je odnos njihova pokreta prema novim religijskim pokretima neuvažavajući i isključiv. U stavovima dviju kategorija ispitanika nema statistički značajne razlike. Znatno je manje žena koje percipiraju isključiv odnos svoga pokreta prema novim religijskim pokretima od žena koje smatraju da odnos njihova pokreta izražava relativno visoku razinu isključivosti prema sektama.

Starost ispitanika		Uvažavajući	Ravnodušan	Neuvažavajući	Isključujući
do 20 godina	%	1,54	21,54	47,69	29,23
21 do 30	%	15,79	26,32	35,96	21,93
31 do 40	%	14,71	19,61	31,37	34,31
41 do 50	%	10,4	24	32	33,6
51 do 60	%	12,12	16,67	22,73	48,48
61 i više	%	10,64	19,15	40,43	29,79

$\chi^2=27,664$, $df=15$, $p<0,05$

● **TABLICA 3**
Dob ispitanika i odnos njihova pokreta prema sektama

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 3 (77),
STR. 545-564

JOZIĆ, B., MIHALJEVIĆ, V.,
TADIĆ, S.:
OD (NE)TOLERANCIJE...

Ukrižavanjem podataka o dobnim skupinama s pitanjem o odnosu pokreta kojem ispitanik pripada prema sektama i novim religijskim pokretima (vidjeti Tablice 3 i 4) dobili smo slične i/ili gotovo identične rezultate. Ispitanici su bili podijeljeni u pet dobnih skupina (razreda). Da je odnos njihova po-kreta prema sektama isključujući, odgovorilo je najviše pripadnika dobne skupine od 51 do 60 godina (48,48%), a najviše ispitanika najmlađe dobne skupine smatra da je odnos njihova pokreta prema sektama neuvažavajući (47,69%). Naime, nešto manje od trećine ispitanika smatra da njihov pokret ima prema sektama isključujući, a čak blizu polovice neuvažavajući stav. Ukupno dakle izrazito isključujućih i neuvažavajućih odgovora (čak više od tri četvrtine – 76,92%) nalazi se u ovoj dobnj skupini. Razumije se pak da će onda kod ove dobne skupine biti i najmanji broj uvažavajućih (samo 1,54%). Ispitanici dobne skupine od 21 do 30 godina više od ostalih dobnih skupina drže da njihov pokret ima uvažavajući i ravnodušan stav prema kršćanskim sektama. Ispitanici dobne skupine od 51 do 60 godina više od ostalih dobnih skupina smatraju da njihov pokret ima isključiv stav prema kršćanskim sektama. U stavovima ispitanika s obzirom na njihovu viziju odnosa pokreta prema sektama pokazuje se statistički značajna razlika ($p < 0,05$), što upućuje na to da dobnja pripadnost utječe na stavove ispitanika o tome kako oni vide odnos svoga pokreta prema sektama.

● **TABLICA 4**
Dob ispitanika i odnos njihova pokreta prema novim religijskim pokretima

Starost ispitanika		Uvažavajući	Ravnodušan	Neuvažavajući	Isključujući
do 20 godina	%	18,03	22,95	40,98	18,03
21 do 30	%	29,46	25,00	28,57	16,96
31 do 40	%	41,41	15,15	22,22	21,21
41 do 50	%	48,78	13,82	17,89	19,51
51 do 60	%	35,94	17,19	25,00	21,88
61 i više	%	36,36	18,18	31,82	13,64

$\chi^2=29,551$, $df=15$, $p < 0,05$

Prema dobivenim rezultatima prikazanim u Tablici 4 vidi se da ispitanici dobne skupine od 41 do 50 godina u najvećoj mjeri drže da je odnos njihova pokreta prema novim religijskim pokretima uvažavajući, dok ispitanici dobne skupine do 20 godina manje od ispitanika drugih dobnih skupina drže da je odnos njihova pokreta prema novim religijskim pokretima uvažavajući. Ravnodušan i neuvažavajući odnos svoga pokreta prema novim religijskim pokretima prevladava kod mlađih dobnih skupina do 20 godina i od 20 do 30 godina, a isključujući kod srednjih dobnih skupina od 31 do 50 i od 51 do 60 godina.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 3 (77),
STR. 545-564

JOZIĆ, B., MIHALJEVIĆ, V.,
TADIĆ, S.:
OD (NE)TOLERANCIJE...

● **TABLICA 5**
Mjesto rođenja
ispitanika i odnos
njihova pokreta
prema sektama

U odgovorima anketiranih ispitanika s obzirom na njihovu dobnu pripadnost postoji statistički značajna razlika ($p < 0,05$), što znači da na predodžbu o percepciji odnosa njihova pokreta prema kršćanskim sektama i novim religijskim pokretima nekršćanske provenijencije utječe životna dob pripadnika. Neočekivan je, međutim, rezultat da su mladi u svojim odgovorima o odnosu njihova pokreta prema novim religijskim pokretima isključiviji; ako se ima na umu da je riječ o selektivnim crkvenim laičkim skupinama, to je doista iznenađujući i neočekivani rezultat.

Pripadnici anketiranih laičkih crkvenih pokreta pokazali su znatno pozitivniji i uvažavajući odnos njihova pokreta prema novim religijskim pokretima negoli prema kršćanskim sektama. To pak pokazuje relativno veću otvorenost pokreta prema pripadnicima novih religijskih pokreta negoli prema sektama, odnosno veću spremnost na međureligijski dijalog negoli na ekumenski angažman. Podatak svakako iznenađuje. Jedan od razloga tomu trebalo bi, čini se, potražiti u činjenici da riječ sekta ima pejorativan prizvuk i negativnu konotaciju i da nema neutralnoga značenja kod ispitanika.

Kakav je odnos vašega pokreta prema sektama?		Mjesto rođenja ispitanika	
		Selo	Grad
Uvažavajući	%	11,23	12,23
Ravnodušan	%	18,72	24,45
Neuvažavajući	%	27,81	37,62
Isključujući	%	42,25	25,71

$\chi^2=15,310$, $df=3$, $p < 0,05$

Dobiveni rezultati pokazuju da, s obzirom na mišljenje ispitanika o odnosu njihova pokreta prema kršćanskim sektama, ispitanici koji su rođeni na selu znatno više isključuju kršćanske sekte od ispitanika rođenih u gradu. S druge pak strane ispitanici koji su rođeni u gradu u većoj mjeri od ispitanika koji su rođeni na selu smatraju da je odnos njihova pokreta prema sektama uvažavajući i ravnodušan. Opaža se i da ispitanici rođeni u gradu znatno više od ispitanika rođenih na selu smatraju kako njihov pokret ne prihvaća sekte.

Vidi se da ispitanici koji su rođeni na selu u velikoj mjeri drže da je odnos njihova pokreta prema sektama unutar kršćanstva isključiv, a ispitanici koji su rođeni u gradu isto tako u velikoj mjeri drže da je odnos njihova pokreta prema kršćanskim sektama neuvažavajući. I jedni i drugi zapravo izražavaju relativno visoku razinu isključivosti i neuvažavanja prema sektama. Različitost stavova dviju navedenih kategorija ispitanika potvrđuje i statistički značajna razlika ($p < 0,05$).

Kakav je odnos vašega pokreta prema novim religijskim pokretima?		Mjesto rođenja ispitanika	
		Selo	Grad
Uvažavajući	%	42,70	33,66
Ravnodušan	%	14,05	20,92
Neuvažavajući	%	23,78	27,12
Isključujući	%	19,46	18,30

$\chi^2=6,084$, $df=3$, $p>0,05$

❶ **TABLICA 6**
Mjesto rođenja ispitanika i mišljenje o odnosu njihova pokreta prema novim religijskim pokretima

Ispitanici rođeni na selu više od ispitanika rođenih u gradu smatraju da je odnos njihova pokreta prema novim religijskim pokretima uvažavajući. Ispitanici pak rođeni u gradu u većoj mjeri od ispitanika rođenih na selu drže da je odnos njihova pokreta prema novim religijskim pokretima ravnodušan i neuvažavajući. Otprilike petina i jednih i drugih ispitanika drži da je odnos njihovih pokreta prema novim religijskim pokretima isključiv. U stavovima ispitanika ne nalazi se statistički značajna razlika.

MIŠLJENJE ISPITANIKA O TOČNOSTI NEKIH TVRDNJI KOJE SE ODNOSI NA KRŠĆANSKE SEKTE I NA NOVE RELIGIJSKE POKRETE

Osim stavova i mišljenja ispitanika o odnosu njihova pokreta prema sektama i novim religijskim pokretima s obzirom na njihova demografska obilježja (spol, dob, mjesto rođenja), predstaviti ćemo deskripciju i osobnih mišljenja ispitanika koja su iskazana u pitanjima "Koliko su po vašem mišljenju točne pojedine, dolje navedene, tvrdnje, kada su u pitanju sekte unutar kršćanstva" i drugo pitanje: "Koliko su po vašem mišljenju točne pojedine, dolje navedene, tvrdnje, kada su u pitanju novi religijski pokreti". Riječ je o istinitosti sljedećih tvrdnji: čine li kršćanske sekte i novi religijski pokreti čovjeka sretnim, iscjeljuju li čovjeka potpuno, usmjeravaju li čovjeka prema krivom spasenju, pomažu li čovjeku otkriti smisao života, ispiru li ljudima mozak, ostvaruju li samo ekonomsku dobit i varaju li ljude? Mislimo da mišljenje pojedinog ispitanika o odnosu njegova pokreta prema sektama i novim religijskim pokretima, njegova otvorenost prema drugima i drukčijima, determinira i njegov osobni stav o (ne)slaganju s istinitosti tvrdnji koje su povezane uz neke vidove djelovanja i naučavanja kršćanskih sekta i novih religijskih pokreta.

Rezultati u Tablici 7 pokazuju da najviše ispitanika (70,1%) smatra kako kršćanske sekte ne iscjeljuju čovjeka potpuno, oko polovice ispitanika smatra da kršćanske sekte ne čine čovjeka sretnim, ne pomažu čovjeku otkriti smisao života i usmjeravaju čovjeka prema krivom spasenju, 44,2% ispitanika pak smatra da kršćanske sekte ispiru ljudima mozak, 38,8% da varaju ljude, a nešto više od petine ispitanika smatra da kršćanske sekte ostvaruju samo ekonomsku dobit. S druge strane

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 3 (77),
STR. 545-564

JOZIĆ, B., MIHALJEVIĆ, V.,
TADIĆ, S.:
OD (NE)TOLERANCIJE...

najmanje desetina ispitanika smatra da kršćanske sekte ne varaju ljude, ne ostvaruju samo ekonomsku dobit, ne ispiru ljudima mozak, da pomažu otkriti ljudima smisao života, da ne usmjeravaju čovjeka prema krivom spasenju, a 6,2% ispitanika smatra da kršćanske sekte čine čovjeka sretnim, dok ih 2,3% smatra da kršćanske sekte iscjeljuju čovjeka potpuno.

		Ne	I da i ne	Da	Ne mogu procijeniti
Čine čovjeka sretnim	%	48,7	16,6	6,2	28,5
Iscjeljuju čovjeka potpuno	%	70,9	7,1	2,3	19,8
Usmjeravaju čovjeka prema krivom spasenju	%	13,5	13,1	52,4	20,9
Pomažu čovjeku otkriti smisao života	%	47,4	23,1	10,5	19,0
Ispiru ljudima mozak	%	11,6	18,7	44,2	25,5
Ostvaruju samo ekonomsku dobit	%	13,0	26,6	21,3	39,1
Varaju ljude	%	10,1	22,2	38,8	28,9

❶ **TABLICA 7**
Mišljenje ispitanika s tvrdnjama kada su u pitanju kršćanske sekte

Nadalje rezultati pokazuju kako konstantno najmanje jedna petina ispitanika ne može procijeniti iscjeljuju li kršćanske sekte čovjeka potpuno, usmjeravaju li čovjeka prema krivom spasenju, pomažu li čovjeku otkriti smisao života. Najmanje četvrtina ispitanika ne može procijeniti čine li kršćanske sekte čovjeka sretnim, ispiru li mozak ljudima i varaju li ljude, dok više od trećine (39,1%) ispitanika ne može procijeniti ostvaruju li kršćanske sekte samo ekonomsku dobit. Osim relativno velikoga broja ispitanika koji ne mogu procijeniti, relativno je visok postotak i neodlučnih ispitanika, koji se kreće od nešto više od jedne četvrtine (26,6%) koji smatraju da kršćanske sekte i ostvaruju i ne ostvaruju samo ekonomsku dobit pa do najmanjega broja ispitanika (7,1%), koji smatraju da kršćanske sekte iscjeljuju i ne iscjeljuju čovjeka potpuno.

❷ **TABLICA 8**
Slaganje ispitanika s tvrdnjama kada su u pitanju novi religijski pokreti

		Ne	I da i ne	Da	Ne mogu procijeniti
Čine čovjeka sretnim	%	30,3	20,3	23,9	25,4
Iscjeljuju čovjeka potpuno	%	48,9	18,6	8,4	24,0
Usmjeravaju čovjeka prema krivom spasenju	%	31,3	10,7	37,7	20,3
Pomažu čovjeku otkriti smisao života	%	32,1	17,1	30,8	20,1
Ispiru ljudima mozak	%	32,5	10,7	30,0	26,8
Ostvaruju samo ekonomsku dobit	%	31,9	14,9	16,7	36,5
Varaju ljude	%	28,9	11,9	28,9	30,4

Prema rezultatima predstavljenim u Tablici 8, vidi se da nešto manje od polovice ispitanika smatra da novi religijski pokreti ne iscjeljuju čovjeka potpuno, zatim da 30% ispitanika smatra da novi religijski pokreti ne čine čovjeka sretnim, da ispiru ljudima mozak. Nešto manje od 30% smatra da novi

religijski pokreti varaju ljude, gotovo trećina ispitanika smatra da ne pomažu čovjeku otkriti smisao života i više od trećine smatra da novi religijski pokreti usmjeravaju ljude prema krivom spasenju.

Oko 30% svih ispitanika smatra da novi religijski pokreti pomažu čovjeku otkriti smisao života, da ne ispiru ljudima mozak, da ne ostvaruju samo ekonomsku dobit, da ne varaju ljude i da ne usmjeravaju čovjeka prema krivom spasenju. Nešto manje od četvrtine ispitanika (23,9%) smatra da novi religijski pokreti čine čovjeka sretnim, a 8,4% smatra da novi religijski pokreti potpuno iscjeljuju čovjeka.

Četvrtina ispitanika ne može procijeniti čine li novi religijski pokreti čovjeka sretnim, iscjeljuju li čovjeka potpuno ili pak ispiru li ljudima mozak. Petina njih ne može procijeniti usmjeravaju li novi religijski pokreti čovjeka prema krivom spasenju i pomažu li mu otkriti pravi smisao života. Nešto manje od trećine ispitanika ne može procijeniti varaju li novi religijski pokreti ljude. Više od trećine ispitanika ne može procijeniti ostvaruju li novi religijski pokreti samo ekonomsku dobit. Neodlučnih ispitanika najviše se pokazalo u tome čine li novi religijski pokreti čovjeka sretnima (20,3%), a najmanje ih je neodlučnih u tvrdnji usmjeravaju li novi religijski pokreti čovjeka prema krivom spasenju i ispiru li ti pokreti ljudima mozak.

Dobiveni rezultati pokazuju kako su pripadnici novih crkvenih pokreta relativno otvoreni prema drukčijima. Rezultati također pokazuju kako su pripadnici novih crkvenih pokreta znatnije otvoreni prema novim religijskim pokretima nego prema kršćanskim sektama. Prema rezultatima, oko 10% pripadnika slaže se s navedenim tvrdnjama glede sekta unutar kršćanstva, dok se 30% pripadnika slaže s navedenom tvrdnjom prema novim religijskim pokretima. Prema tome, i na razini predstavljene deskripcije dobivenih rezultata vidi se kako su pripadnici novih laičkih crkvenih pokreta otvoreniji prema novim religijskim pokretima nekršćanske provenijencije nego prema kršćanskim sektama. To je isto potvrđeno i kod demografskih pokazatelja ispitanika, koji prema njihovom mišljenju podastiru kakav je odnos vlastita pokreta prema kršćanskim sektama i prema novim religijskim pokretima.

Istraživanje razloga zbog koji postoji znatna razlika anketiranih ispitanika u (ne)otvorenosti ispitanika i njihova pokreta prema kršćanskim sektama i novim religijskim pokretima nadilazi okvire ovoga rada. No vrlo je znakovito, jer upućuje prije svega na konkretne susrete i možebitno negativno iskustvo u odnosima prema navedenim sektama i novim religijskim pokretima. Jedan od mogućih razloga, pretpostavljeno je, mogao bi biti i taj da su sekte već dugo prisutne u hrvatskom društvu i o njima u javnosti prevladava negativna

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 3 (77),
STR. 545-564

JOZIĆ, B., MIHALJEVIĆ, V.,
TADIĆ, S.:
OD (NE)TOLERANCIJE...

percepcija i negativni stavovi uopće. Ponajprije zbog njihovih metoda prozelitizma u pridobivanju novih članova za vlastitu kršćansku sektu. Za razliku od kršćanskih sekta, novi religijski pokreti nisu još zamjetnije prisutni u društvu i nemaju u njemu osobita utjecaja. Stoga i anketirani pripadnici, kao i njihovi pokreti, nemaju konkretnih iskustava u ophođenju s njima, pa u njima, vjerojatno, ne vide osjetniju religijsku i društvenu konkurenciju. Budući da je riječ o selektivnim laičkim pokretima u Katoličkoj crkvi, valja očekivati, a i u formulaciji pitanja to je naznačeno, da pripadnici tih grupa razlikuju sekte unutar kršćanstva od novih religijskih pokreta koji nisu kršćanske provenijencije.

ZAKLJUČAK

Prema dobivenim rezultatima, koji predstavljaju osobna mišljenja pripadnika laičkih crkvenih pokreta o slaganju ili neslaganju o tome čine li kršćanske sekte i novi religijski pokreti čovjeka sretnim, iscjeljuju li čovjeka potpuno, usmjeravaju li čovjeka prema krivom spasenju, pomažu li čovjeku otkriti smisao života, ispiru li ljudima mozak, ostvaruju li samo ekonomsku dobit i varaju li ljude, s jedne strane, a s druge pak strane koji predstavljaju stavove ispitanika o odnosu njihova pokreta prema sektama unutar kršćanstva i novim religijskim pokretima, uočava se diskrepancija između teorijske i praktične razine. Naime, deklarativnu i teorijsku vjeru pripadnika laičkih crkvenih pokreta ne slijedi i primjerena vjerska praksa, koja se prije svega pokazuje u otvorenosti, poštivanju i toleranciji drugosti i drukčijih. Dobiveni rezultati pokazuju da i na razini laičkih crkvenih pokreta i na individualnoj razini postoji relativno visok stupanj isključivosti i neuvažavanja prema sektama unutar kršćanstva i znatno niži stupanj prema novim religijskim pokretima koji nisu kršćanske provenijencije. Odnosno rezultati pokazuju – i na razini pokreta i na individualnoj razini – znatno veću otvorenost i uvažavanje novih religijskih pokreta od otvorenosti i uvažavanja sekta kršćanske provenijencije. Zanimajući teorijsku spremnost na kršćanski ekumenizam, međureligijski dijalog i opće globalizacijske procese, vidi se da se otvorenost, uvažavanje i tolerancija drugog i drugosti nalazi u fazi konkretne provjere, ali i velike kušnje.

Rezultati ovog istraživanja pokazuju ne samo nedovoljno poznavanje drugih religijskih skupina, ravnodušnost i nezainteresiranost za druge pokrete pa i unutar vlastite Crkve nego čak zatvorenost unutar vlastita pokreta i samodostatnost. Naime, anketirani ispitanici pokazali su vrlo visok stupanj nepoznavanja temeljnoga poslanja, djelovanja i duhovnosti drugih laičkih crkvenih pokreta i vrlo visok stupanj nesuradnje s njima (Tadić, Mihaljević, 2004.). To je pokazatelj

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 3 (77),
STR. 545-564

JOZIĆ, B., MIHALJEVIĆ, V.,
TADIĆ, S.:
OD (NE)TOLERANCIJE...

vjekovne napasti koja razdire zajednice, počevši od one korinjske kojoj Pavao upravlja prijekorno pitanje: "Zar je Krist razdijeljen?" (usp. 1 Kor 10-13). U tom je smislu nezaboravno Erazmovo satiričko zapažanje: "Čudesno je kako svi nastoje da se ne slažu u načinu života; i nije im na kraj pameti da budu slični Kristu, nego da se razlikuju među sobom" (Roterdamski, 1999., 119-120). S druge strane, to je mogući pokazatelj narcizma grupe i egocentričnosti pripadnika tih pokreta zatvorenih u vlastitu samodostatnost, tipičnih za duhovnost postmoderne (Jukić, 1991., 238-242).

Odgovor anketiranih ispitanika da njihov pokret ima isključiv stav prema sektama, a znatno više uvažavajući stav prema novim religijskim pokretima te znatnije osobno slaganje ispitanika s tvrdnjama novih religijskih pokreta nego s tvrdnjama kršćanskih sekta, može se razumjeti prodorom nove alternativne religioznosti i u crkvene zajednice i preobrazbom religijske svijesti (u smjeru individualnog iskustva) i kod osoba koje prihvaćaju institucionalni (crkveni) okvir i praksu, ali koje su, možda, nesvjesno i neopaženo i same pod utjecajem svjetovnosti religije i religije svjetovnosti. U tom smislu treba imati na umu da najveći dio pripadnika novih laičkih crkvenih pokreta ima iskustva religije svjetovnosti marksističko-komunističkoga razdoblja i svjetovnosti crkvene religije te uz iskustvo Domovinskog rata i iskustva tranzicije i transformacije hrvatskoga društva u demokratsko. Samo malen broj ispitanika pripada tako reći postmodernom laičkom pokretu Franjevačke mladeži, koji je u Hrvatskoj osnovan 1992. godine.

Osim toga, dobiveni rezultati mogu predstavljati nesnaženje u novim društvenim demokratskim promjenama ili mogu biti posljedica nesigurnosti vlastita identiteta i sustava vrijednosti ispitanika: oni svjetonazorski bliži, a ipak različiti, percipiraju se po svojoj prilici kao veća prijetnja od onih koji su svjetonazorski udaljeniji. Drugi / drukčiji očito nisu viđeni kao prilika i poticaj za posvješćivanje, preispitivanje, pa i korigiranje vlastitih shvaćanja i prakse. Stoga postoji opasnost da se i u brojnim pokretima unutar Katoličke crkve u Hrvatskoj naglašava težnja za sigurnošću, a zaboravlja se da je prava sigurnost upravo u nesigurnosti, u napetosti traganja, u otvorenosti apsolutnom. Naime, religija koja apsolutizira samu sebe negira svoju vlastitu bit, jer zaboravlja da je samo Bog apsolutan (Babić, 2002.-2003., 11), a relativiziranje religije ne znači relativiziranje Boga, objave, istine i vrijednosti, nego relativiziranje vlastite percepcije i sposobnosti da se odgovori zahtjevima religije. Stoga laički crkveni pokreti trebaju posvijestiti da evanđeoska izvornost uključuje manje pouzdanje u vlastitu ispravnost – pravednost, a veći stupanj povjerenja u Boga, koji se i drugima objavljuje i prihvaća njihovo štovanje. Uostalom, sam je Isus doveo u pitanje dominantan religijski

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 3 (77),
STR. 545-564

JOZIĆ, B., MIHALJEVIĆ, V.,
TADIĆ, S.:
OD (NE)TOLERANCIJE...

stereotip i dao primjer otvorenosti prema onima na rubu ili izvan njegova okvira (carinici, bludnice, grešnici), pa čak i prema "neizabranima": "Imam i drugih ovaca, koje nisu iz ovog ovčinjaka" (Iv 10, 16).

Crkveni laički pokreti nastoje intenzivnije živjeti vjeru nasljedovanjem Isusa Krista koji je za kršćane Istina, ali i Put i Život. Zrela kršćanska vjera zna da je Krist premostio granicu između Boga i čovjeka, ali i da je premošćivao i sve granice među ljudima. Njegova smjernica za odnos prema drugom / drukčijem jasna je, radikalna i beskompromisna: "Čuli ste da je rečeno: Ljubi svoga bližnjega, a mrzi neprijatelja. A ja vam kažem: Ljubite neprijatelje, molite za one koji vas progone da budete sinovi svoga Oca koji je na nebesima... Jer ako ljubite one koji vas ljube, kakva li vam plaća?... Zar to isto ne čine i pogani? Budite, dakle, savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski" (Mt 5, 43-48; usp. Lk 6, 27-36).

Vjernost Istini (poštujući hijerarhiju istina i cjelovitost istine), nasljedovanje Puta i Života (gdje sve što je On učio i činio postaje obvezujuće) čine laičke crkvene pokrete vjerodostojnima. Dar objave, slobode i dar "drugoga / drugosti" za kršćanina su područje izgrađivanja vlastite bogolikosti ("budite savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski"), sličnosti Bogu, kojega objava i teologija predstavljaju s jedne strane kao zajedništvo triju različitih osoba, ali s druge strane ljubavlju povezanih u potpuno jedinstvo i blaženstvo. Područje je to dijaloga i predokusa eshatona – vječnoga blaženstva, ali u "zajedništvu svetih". Budući da je to kršćanima cilj u onostranosti, onda im je u ovostranosti program. U tom smislu tolerancija, pluralizam i raznolikost, dijalog, otvorenost prema drugome, poštivanje i zanimanje za drugoga i ljubav – postaju *modus vivendi – modus credendi et operandi*.

LITERATURA

Accatoli, L. (2000.), *Kad Papa traži oprostjenje. Svi mea culpa Ivana Pavla II.*, Franjevački institut za kulturu mira, Split.

Aurelije, M. (1996.), *Samomu sebi*, Cid, Zagreb.

Babić, M. (2002.-2003.), Tolerancija u ime vjere, *Jukić*, 32-33: 7-26.

Baloban, S. (ur.) (2003.), *Hrvatski identitet u Europskoj uniji*, Centar za promicanje socijalnog nauka Katoličke crkve, Glas Koncila, Zagreb.

Bratanić, M. (2000.), Empatijsko komuniciranje – 'put do dijaloga', *Forum*, 7-9: 1133-1142.

Banić-Pajnić, E., Girardi Karšulin, M., Josipović, M. (1995.), *Magnum miraculum – homo (Veliko čudo – čovjek); humanističko-renesansna problematika čovjeka u djelima hrvatskih renesansnih filozofa*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.

Bori, P. C. (ur.) (1996.), *L'intolleranza: uguali e diversi nella storia*, Mu-lino, Bologna (prema ovom djelu citirano: Simah, *Relationes*).

Golub, I. (2000.), *Lice prijatelja*, Zagreb.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 3 (77),
STR. 545-564

JOZIĆ, B., MIHALJEVIĆ, V.,
TADIĆ, S.:
OD (NE)TOLERANCIJE...

Grmič, V. (1996.), *Dijalog, govor o snošljivosti*. U: *Zbornik Dijalog*, Nakladni zavod Globus, Zagreb.

Grubišić, I., Zrinščak, S. (ur.) (1999.), *Religija i integracija*, Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar", Zagreb.

Huizinga, J. (1991.), *Jesen srednjeg vijeka*, Naprijed, Zagreb.

Jozić, B. (1995.), *Problem religijske netolerancije*, Laus, Split.

Jukić, J. (1991.), *Budućnost religije*, Matica hrvatska, Split.

Katunarić, V. (1996.), *Tri lica kulture*, *Društvena istraživanja* 5, 5-6 (25- -26): 831-858.

Lujić, B. (2002.-2003.), *Odricanje od odmazde i ljubav prema neprijatelju – vrhunac tolerancije*, *Jukić*, 32-33: 27-53.

Mette, N., Steinkamp, H. (1983.), *Sozialwissenschaften und Praktische Theologie*, Patmos, Düsseldorf.

Mihaljević, V., Tadić, S. (2004.), *Neka sociodemografska obilježja pripadnika laičkih crkvenih pokreta u Hrvatskoj i odnos pamćenja i njihove vjerničke prakse*. U: *Kršćansko pamćenje. Kršćansko pamćenje i oslobodenje od zlopamćenja*, Franjevački institut za kulturu mira, Hrvatski Caritas, Zagreb, 288-298.

Penna, R. (1986.), *L'ambiente storico-culturale delle origini cristiane*, Edizioni Dehoniane, Bologna, passim (prema ovom djelu citirani su Seneca, Epistolae; Dion, Orationes; Kleant, Himan Zeusu).

Roterdamski, E. (1999.), *Pohvala ludosti*, Cid, Zagreb.

Skledar, N. (1996.), *Tolerancija kao nužni uvjet ljudskoga zajedništva i dostojanstva*, *Društvena istraživanja* 5, 2 (22): 293-306.

Tadić, S., Mihaljević, V. (2004.), *Ecclesiastical Movements in Croatia: Some Indicators of Mutual Acquaintance and Tolerance*. U: D. Marinović Jerolimov, S. Zrinščak, I. Borowik (ur.), *Religion and patterns of social transformation*, Institute for Social Research Zagreb, Zagreb, 315-330.

Trimarchi, M., Papeschi L. L. (1996.), *Od tolerancije do prihvaćanja različitosti*, *Društvena istraživanja* 5, 2 (22): 321-330.

Zulehner, P. M., Polak, R. (2002.-2003.), *Tolerancija: ključ dobre budućnosti za Crkvu i društvo*, *Jukić*, 32-33: 55-88.

Wunibald, M. (1990.), *Seelische Krisen bei Seelsorgern/innen*. U: *Handbuch der Pastoralpsychologie, herausgegeben von Isidor Baumgartner*, Verlag Fridrich Pustet, Regensburg, 247-264.

From (In)Tolerance to Dialogue and Togetherness

Branko JOZIĆ
Literary Circle Split – Marulianum, Split
Vine MIHALJEVIĆ, Stipe TADIĆ
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

The dialectic between identity and otherness has become the permanent dynamics of conflict and bonding, intolerance and coexistence. In our time the scope and intensity of

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 3 (77),
STR. 545-564

JOZIĆ, B., MIHALJEVIĆ, V.,
TADIĆ, S.:
OD (NE)TOLERANCIJE...

globalisation leads resolutely to the mutual fusing of parts of the world into one whole. However, at the same time it stresses the fragility of particular identities as well as the world in general and thus generates new tensions and conflicts. The process of globalisation and development of tolerance began a long time ago, thus concepts of equality, brotherhood and sisterhood, freedom, justice, tolerance and mutual turning towards togetherness can be found in antiquity. Lately, however, a certain susceptibility to otherness has been developing and attempts at overcoming the narrowmindedness of spirit and frenzied aggressiveness are becoming all the more intense. Namely, a true speech of tolerance, i.e. of dialogue converges towards the speech of love, for the essence of one's own freedom is to transform it into love producing friendship. The results obtained, representing the personal opinions of members of lay ecclesiastical movements about (dis)agreement with the truthfulness of statements regarding whether Christian sects and new religious movements make a person happy, entirely heal a person, direct a person towards false salvation, help a person discover the meaning of life, brainwash their minds, realise only financial profit or deceive people, as well as the results which represent attitudes of the examinees about the relationship of their movement with Christian sects and new religious movements, indicate that both on the level of lay ecclesiastical movement and individual examinee's level there is a much greater degree of openness and respect towards new religious movements than towards Christian sects.

Von (In-)Toleranz zu Dialog und Gemeinsamkeit

Branko JOZIĆ
Literatenkreis Split – Marulianum, Split

Vine MIHALJEVIĆ, Stipe TADIĆ
Ivo-Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Zagreb

Das dialektische Verhältnis zwischen der eigenen Identität und dem Andersartigen wird bewegt von der dauerhaften Dynamik zwischen Konflikt und Annäherung, Intoleranz und Koexistenz. Die Reichweite und Intensität der Globalisierung unserer Tage führt unaufhaltsam zum Zusammenwachsen der Welt zu einem Ganzen. Gleichzeitig jedoch wird die Fragilität partikulärer Identitäten, aber auch der Welt insgesamt potenziert, was daher neue Tensionen und Zusammenstöße hervorruft. Nun hat aber der Prozess der Globalisierung und der Toleranzentwicklung schon vor langer Zeit eingesetzt. So trifft man die Begriffe Gleichheit, Brüderlichkeit bzw. Einheit von Brüdern und Schwestern, Freiheit, Recht, Toleranz und gegenseitige Angewiesenheit

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 3 (77),
STR. 545-564

JOZIĆ, B., MIHALJEVIĆ, V.,
TADIĆ, S.:
OD (NE)TOLERANCIJE...

und Ausrichtung auf das Gemeinwesen schon in der Antike an. In letzter Zeit jedoch kommt das Gespür für das Andersgeartete immer mehr zur Entfaltung, und man bemüht sich immer intensiver um die Überwindung von Engstirnigkeit und vehementer Aggressivität. Denn wahrhaftige Rede von Toleranz bzw. gemeinsamem Dialog konvergiert zur Rede von Liebe, da nämlich der Sinn der persönlichen Freiheit darin liegt, sich in Liebe zu verwandeln, aus welcher sodann Freundschaft entsteht. Die gewonnenen Resultate präsentieren einerseits die persönlichen Meinungen von Mitgliedern kirchlicher Laienbewegungen zu den Fragen, ob christliche Sekten und neue religiöse Bewegungen den Menschen glücklich machen, ob sie ihn restlos heilen können oder aber in die falsche Richtung weisen; ob sie den Menschen bei seiner Suche nach dem Lebenssinn unterstützen oder eine Art kollektiver Hirnwäsche darstellen, einzig auf finanziellen Gewinn erpicht sind und Leichtgläubige hinter das Licht führen. Hinzu kommen aber auch Aussagen, mit denen die Befragten die eigene religiöse Bewegung, der sie angehören, im Verhältnis zu anderen christlichen Sekten und neuen Orientierungen einschätzen. Beiderlei Ergebnisse zeigen, dass sowohl auf der Ebene kirchlicher Laienbewegungen als auch auf individueller Ebene die Offenheit und Toleranz gegenüber neuen religiösen Bewegungen wesentlich größer ist als gegenüber Sekten christlicher Herkunft.